

III.

A keresztény családélet.

Boldog ember az, a ki féli az urát és az ő útai-
ban jár. — A te kezdednek munkáját eszed
és jól leszen dolgozol. A te feleséged, mint
termő szőlő a te házádban, a te fiaid mint
olajfának ágai asztalod körül. — Így ál-
datik meg a férfiu, a ki féli az Urat. Zsolt.
128, 1—4.

A szent lecke felolvasása érdekes képet leplezett le a csalá-
ládi életből lelkünk előtt. Istenfélő család-apa teszi a fő-
személyt, kit mint látszik munkájának, hitének jutalma fe-
letti aggodalmas küzdelme alatt lep meg az ég szelid kö-
vete, s igéri: hogy munkájából élete lesz, s aztán az
egy csoportban álló nő és magzatok felé mutatva, mondja:
Ime, hogy áldatik meg a férfiu, ki féli az Urat;
mintegy igazolására ama bölcséleti tételnek: „ A családi élet
maga magának jutalom és büntetés, a szerént, a mint több
benne vagy kevesebb az erény, hűség és egymáshozzi ragasz-
kodás.“

És e képlet szerencsés tapintattal van azok osztályából
véve, kik kezök munkájából élnek. Mert ámbár végzetszerű
intézkedése ez a társadalmi élet-szerkezetnek, s mint ilyen,
ha néha a gyakorlati életben alárendeltetik is a hiúságnak
s kirívó önzésnek, eredetében, alapjában a természet elutasít-
hatlan törvényén nyugszik: s még is az élet különböző fo-
kozatán, egymástól eltérő nézetek s fogalmak szerént veszik

azt az emberek. — Azon osztályokban, melyeknek több kényelem, több élvezet, több dicsőség jutott, a családi élet nem látszik annyira életkérdésnek s inkább a sors költészetét alkotja, s annak szépítésére s édesbitésére iránylik, míg az alsóbb körökben kölcsönös gyámolítás nemtőjeként védi a jámbornak hajlékát. Neki ebben áll az élet egyedüli ereje, biztosítéka, szórakozása, reménye s dicsősége. Ebben érzi az élet igájában küzködő halandó, hogy számára is tartott fenn Isten egy szép viszonyt, mely őt a világhoz édes lánczolattal fűzze. S van az ő kunyhójában is egy kincs, mely őt gazdaggá, boldoggá tegye. Van neki is része egy szent frigyben, mely nélkül a gazdag is szánandó szegény, s a fejedelem is rab — a szív és ész harczában legyőzött rab — maradna.

Ismerem a családi életnek is rejtélyes örvényeit, melyeknek Circéi annyi kalandort temettek éhes habok alá. Láttam tövises útait, melyeken kimerült zarándokokkal találkozunk naponként, hátukon keresztel, fejükön töviskoszorúval s szívökben mártyrsebekkel. — Oh de ezek apró hullámzások, annyi fénycsillám a nagy tenger sötét tükrén, árnyvonások a durvább színezet érdekesítésére; mert különben a családéletről méltán mondhatá koszorus költőnk: „Melegítő nap Grönland örökös haván, hús ernyő Afrika homokján.“ — Lám a világi élet örök viharzásában is, vessen bár a sors börtönre, üzzön el megsiratott tűzhelyünkről, számkivessen imádott honunkból; a legviselhetetlenebb fájdalom ott vérzik, hol családunk szakadt le szívünkről.

Nem czéлом itt költői álmokat idézni elé, sem regényszerű ábrándokkal cserélni fel az élet komolyabb igényeit; de nem lehet felejtenünk, hogy mind az, mit a világ ad: gazdagság, polgári méltánylat, díszrojtok, csillagok s a karzatok tapsai mind szemecsaló, s fénylő nyomukon elhamvadtan visszahulló röppentyűi az élet nagy játékának. Egyedül a családi élet kísér minden veszélyben; felderíti a magány szür-

kületét, víraszt halál-ágyunk mellett, és megkönnyez temetőnk felett. Meg van hiszem a nőtlenségnek is saját előnye, s még függetlenség álmaival is csiklandja a lelket; de csak mentő szigetként merül fel az mindig, hová a világ zajában hajótörést szenvedettek meneküljenek. De, mert sziget, ki van téve hullámnak, vihárnak, s ott a hazudott függetlenség vetését az aljasság burjánjai lepik el. Kissé profanus gúnyorral, de találóan mondja Jean Paul: „A szeretlenség s nőtlenség két sacramentoma a pokolnak.“

Válságos időszakban élünk. Korunk nem okoskodásokkal, hanem példákban tanított, hogy az élet nagy szinpada korár kifárasztja hőseit, s a sötétebb szinfalak közt kell keresnünk a pihenést. Szeretheti az ember a világot, imádhhatja honát, feláldozhatja érette életét mint Kodrus, vagy magzatit mint Ábrahám és Brutusz, vagy annak buktán saját vérében andalognak mint Cato; de a világ örök szerkezetű gépezete ha el nem tiport, kimerülten dob magányba, hol a családi élet biztos falai között kell kárpótlást keresnünk az álmunkkal együtt elreppent babérfürtökért, s fellebbe vonult aranyhegyekért; és ha itt erényes bizalommal, rokonszenvvel és hűséggel találkoztunk, nem önként tolakodik-e fel kiégett vulkánként hallgató szívünkéből: Így, s csak így áldatik meg a férfiu, a ki féli az Istent! . .

A szívből jó ki az élet, mondja bölcs Salamon, s a szívérzelmeknek a nagy világgal való érintkezésében az első hullámkörzetet a családi élet alkotja; távolabb áll a társadalmi élet, még messzebb a világ-polgárság ámitó okoskodásaival. Mig a világfia minden akar tán lenni, csak család nem, s ennyiben a boldogságot mindenütt keresi, csak ott nem, a hol az elrejtve van számára, addig a családi élet, mint szent menhely, fogadja s ápolja a csalódásaiból megtért kalandort, s megnyugtatja a világharcz hadastyánait. Minél többen vannak pedig e szép hit renegátjai korunkban, annál korszerűbbnek látszik a családi élet érdeméről is el-

mélkedni, hogy a tévúton andalgó lelkeket bevezethessük az emberiség e közös szentélyébe, s a boldog viszonyban élőkét hálára birjuk boldogságukért. De lehet-e boldog itt is minden? önként támad e kérdés, s én kimutatom a keresztény családi élet főbb jellemvonásait, melyek szerint az megfelel eredeti elhivatásának; elhozza gyermekei számára a boldogságot, vagy mint a leczke mondja: Áldásul veheti azt az istenfélő. És ezt elmélkedésem két részében adom elé, kimutatván előbbben a boldogságra igényt tartó család tagjainak egymáshoz viszonyát s ebből folyó kötelezettségeit, és másodsor a családi boldogság főbb vonásait, s ebben ki van mondva az irány, melyet elmélkedésem követni fog.

A szent leczke eléggé jellemzően jeleli ki a családi élet fénypontjait, s ujjal mutat a kötelezettségekre. A családfő hordja az igát, neki szól az ige: A te kezdednek munkáját eszed s jól leszen dolgozod, s jutalma egy nő, a ki mint gyámolához fogódzott szőlőtő ragaszkodjék férjéhez, s a magzatok, mint annyi békeangyal, kötik össze az egész családot mintegy olajágfüzérrel. Mely intő szókat közép értelmökre vezetve, kitűnik, hogy

1. Legyen a család jelszava, iránya: erényes élet. A családi élet fogalma nálunk szent. Az alap, melyen nyugszik szent. A házasság, mely annak alapját teszi, miután saját szerű szervezetet nyert, minden népek történelmében, az állatiság szűköreéből kiábrándult, kilépett nemzedék szelidebb, józanabb s úgyszólva emberibb érzelmek útjára térülésének kezdőpontját képezi. Akár Isten alkotta a házasságot úgy, a mint van, akár az ember kezdte unni édes szivhajlamát is, melyet még a vallás nem szentesített, s ezért hozta azt megszentülés végett oltár eleibe: mindenik esetben látszik, hogy sziv és sziv közt nincs állandó, nincs kielégítő frigy szent és kegyes érzet nélkül;

a családi élet csak akkor felel meg eredeti rendeltetésének, mikor a védelmé alá helyezett erkölcsiséget előmozdítja, s annak útát nyit saját küszöbén kívül is a nagy világba. Meg van tudniillik a családi életnek az a kényes szerencséje, hogy keblében mint tűzhelyen támadnak az emberiség irányadó eszméi: bűnök és erények, úgy hogy a népeket, országokat feldúló romlottság esiráit a magánházak falai közt találjuk első gerjedésben. Ott kezdi a divatkór, fényűzés, fajtalanlás, kincséhezés, erőszakoskodás hydra-fejét felemelni, mely utóbb annyi nyomort és inséget, könnyet és vérözönt támasztott népek és birodalmak elborítására. Já-kobtól Dávidig, Antoniustól VIII Henrikig s Maintenonig hány ivadékot buktatott, hány alkotmányt és trónt ingatott meg az ágyas-ház titkos leplei megől világba lépett családi gyarlóság és bűn, s a házi zsarnokság hányszor fajult állam-zsarnoksággá, nem czélom itt felsorolni; csak azt a befolyást akarám érthetővé tenni, melylyel a családi élet a nagy világban szerepel, s mint ilyen sok tekintetben felelős az emberi nem szerencséséről és buktáról, s egy komoly felhívást intézni minden családhoz, hogy mint a spártai fiú a részeg rabszolgától józanságot: tanuljon erényt és isteni félelmet az eltántorodásuk miatt bukott nemzedékektől.

A mint már a házasság nem mindig erényes elven alapul, hanem olykor szeszély, bűnök, ingerek, s aljas érdek vonják össze annak pányvaszáleit, így sokszor tapasztaljuk, hogy e szennyes fonalszálak húzódnak végig az egész család életén; de tiszta boldogság ott — pedig arról van a szó — nem is képzelhető. Fennállhat a ház, ragyoghat a család bűnös előnyökkel is néha; de nincs meg aztán a szüziesség fénypora, mely nélkül a virág nem szép, a gyümölcsnek nincs zamatja, az ember nem eléggé kedves; elalszik a házi oltáron a vesta-tűz — ezzel megszünnnek a kölcsönös bizalom ke-netteljes pillanatai — s aztán többé a család nem boldog, nem szerencsés, nem vonja körébe az Isten áldását, sem az

emberek tiszteletét. Oh azért, hogy az Isten hosszútűrő, nem kell azt hinni, mintha elfelejtkezett volna megáldani az igazat, vagy ostromozni a gonoszt. Egyik mag korábban kihajt, míg a másik éveken át várja a neki való időjárást; s azért, hogy egy elfajult bűnös család virágzik, mosolygó szirmai közt lappanghat a féreg, halálát előkészíteni.

A mely szövetség nincs Istentől, el kell vesznie, mondja a szent könyv, s az erkölestelenség útján indult családnak megásva a sirja. Egy tekintés a világ folyására s gondolkodó után-nézés a családok eredetére, meggyőzhetnek mindenkit, hogy míg az erény és ildom embereket támaszt a porból, addig az elfajult érzelmek aláásnak a fellegben mosdott s napsugárral törülközött háztájaknak, s azokat saját romjaik alá temetik; meggyőzhetnek arról is, hogy a ki a családi életbe bévitte a vétkezés, embercsufolás, hitszegés, vallástalanság, álnokság divatját, templomrablás bűnét követte el; mert az emberiség legféléttettebb szentélyét förtéztette meg.

Soha nem láttam, hogy az igaz ember maradéka megéhezzék, mondja szent Dávid. Tehát ha nem szövjük is minden háztáj életébe azt a büszkeséget, hogy a világ hangulatának irányt adjön; az önfentartás ösztöne is hatálylyal működhetik arra, hogy minden család isteni félelemmel vértelje, s önzéstelen felebaráti szeretettel, nagylelkűséggel, önfeláldozási készséggel sánczolja körül magát és hajlékát. S a mily kellemetlen látni az undok folyamat, mely az atyáknak bűneit s a család vérebe örökség szerént átment galádságokat az utókorra vezeti át, épp oly bájos képet állít előnkbe a következetesség, melylyel az ősök erényei dicsfénykört alkotnak az unokák hálántékaira. S kérdésen kívül, az emberiség ítélőszéke előtt az a legszebb család, melyben az erényes unokák erényes ősökkel dicsekedhetnek, s ez úton a legdrágább kincs örökséget élvezik. Ez erényeknek pedig védelme s az ohajtott boldogságnak biztosítója

2. A munkásság. Kezeidnek munkáját eszed, és jól leszen dolgod, mondja a szent lecke. Szent Pál még határozottabban nyilatkozik: A ki nem dolgozik, ne is egyék. Komoly szók ezek, s érzékenyen nyomják a magával tisztában lenni szerető család lelkét; mert hiszen a legtöbb család számára csak is elhullott verejtékek nyomán virul az élet aratása, s válságosabb pillanata alig lehet családfőnek, mint kenyeret kérő népének esengését hallani és nem segíthetni. Kincs-halmazról és sybarita-kényelemről nem álmodoz az istenfélő. Tudja, hogy pompa, kényelem a mellett hogy keveseknek jut, nem ad teljes biztonságot, míg két munkás kéz, s a főben józan számítás — legalább hazánk földén — nem hagyja soha megéhezni emberét.

Az emberi nemzet ős történelmében az első bukás s ezt követett paradicsom-vesztés eredményeként van bemutatva a munka-kötelezettség. S tán ez is az oka, hogy az emberek közül legtöbben élnek abban a hitben, hogy a boldogság s a munka fogalma együtt nem fér meg. Boldognak csak azt tartják, a ki munka nélkül is bírja az élet terheit, s képes megteremteni annak kényelmeit. Van ebben igaz is; de ha ez elvet mégis általánosan elfogadnók, soha sem értenők meg: miért van sokszor jobb kedve a szegénynek mint a gazdagnak; miért végzi derült homlokkal robotját a napszámos, míg a földesur szomoruan számítja a futó perczeket; miért ragaszkodik az élethez a könyörülés keserű kenyerén tengődő kol-dus, s lesz öngyilkossá a kedvetölt kéjencz? Beljebb a baj, mintsem ez áldozatok magok is hiunék; s tán a munka-kerülés több embert ölt meg vagy tett nyomorulttá, mint a legrabszolgaiabb igavonás.

Ha a munka fogalmát a kapa nyelén s az eke szarván túl nem tudjuk vinni, akkor igen is helyén találjuk a sorsa köréből kinevelt vagy a szerencse által elkényeztetett embernek aggodalmát, a ki javaiból kifogyván, rémülten néz elé további útjára; de az mégis csak vétkes öntájékozás, midőn

az evangéliumi bukott sáfár a kapa nyelétől irtózáván, koldulni szégyelvén, mindjárt csalásra határozá magát. Csalni?! ötletnek elég szerencsétlen, élet-módnak elég gyalázatos. Inkább éhen halni, mint bűnnel keresni kenyeret; de inkább dolgozni aztán, mint éhezni: ez a keresztény bölcsesség.

Nehéz, meglehet sokaknak nehéz a verejtékkel keresett kenyér, de nem gyalázatos. E pályán a nagy világból is találkozunk egy Phocionnal, Cincinnattal, Cúriussal és a történelem újabb és régibb hőseivel. A mely háztáj másként gondolkodik, elébb-utóbb éreznie kell, hogy szegénység — e nyugalomnak, erénynek többszöri gyilkosa — békőszönt hozzája, s aztán tudtul adja, hogy „halál ellen nincs orvosság“.

Nem akarok evvel tulságos hódolatot tenni az életjónak; de szeretnék minden családot megóva látni a buktató állapottól; mert tudom, hogy az ily válságos ponton túl az ember mit se becsül; se magát se mást, sem a földön sem a mennyben; eladja, talán elébb, nélkülözhető rongyait, de azután el lelkiismeretét, vallását, Istenét. Lám J á k ó b frigyben álla Istennel, s mégis a meddő esztendő keserve alatt megtörik, s utóda négyszáz évig szolgálkodik Egyiptom földén. Az egyiptomi éhezett tehén ráczája pedig ma sincs kiveszve.

Mindazok az előnyök, mikben az ember e földön bizik, alá vannak vetve divatnak, népkegynek s a természet ezer viszontagságainak; egyedül a munka-szeretet diadalmaskodik mind azon protheuszi alakoskodásokon, melyekben amazok annyiszor vesznek el, és vesztik el embereiket. Ez az állandó tőkepénz, melynek árfolyama békében s hadinségei közt, a közbizalom hízései- mint a közátok üldözéseiben is megmarad változatlanul, s kelete mindig van. Verejtékünk gyöngycseppei minden időben s minden nép közt és égalj alatt béváltható kincsnek képeznek, s elmondhatni: hogy a munkához szokott ember biztosítva van az élet vi-

szályai ellen, s ha tán sokon tanult is hiv lenni, hiv lesz a kevesen is.

Munkásság tehát, keresztény ember! munkásság legyen nemtőd, őrző angyalod az élet kétes útain. Ám hódolj a polgári élet diszes pályájának, szeressed a munkát, hogy megérdemeld a bizodalmat, mely hizeleg körülted, s ne felejtőd el, hogy a Capitoliumtól nem messze van a tárpéji kőszirt, s a mellre függesztett kereszt a kin fájára emlékeztet; de e munka-szeretés hű barátod lesz akkor is, midőn amazok elpártoltak. Munkásság a magánélet rejtékében, s az únalom — e lélekölő s bünt ápoló rosz angyal — elkerüli hajlékod at. Munkásság a nyomasztóbb életpályán, és tapasztalni fogod, hogy egyetlenegy édes anyánk van, a föld, a mely soha sem csalta meg gyermekeit. S ha Isten keze csudát alkotott, midőn semmiből világot teremtett: egy gyarló ember két keze nem kevesebb csudát tesz, midőn semmiből családot tart fenn. És ha néha panaszt hallunk, hogy van háztáj, melyben nincs vége sem szünete a munkának s még is pang az élet: vagy rendetlenség, vagy titkos örvény nyelte el ott az életet. Adj munka-képzettséget magzatodnak családapá, s mellette éretnyes életet: s hagyta neki vagyont és hivatalt, kenyeret és dicsőséget örökségül, s meglátod, hogy a pokol kapui sem vesznek rajta diadalmat.

Az így rendezett éretnyes- és munkaszeretéshez idomult családi életet szilárdná, tömör-egészsé alkotja

3. Az öszszetartás. Egy lélek, egy irány, egy akarat képezik tehát ez alkotmány ékkövét; mert a mely ház meghasonlik, pusztulás annak sorsa — mondja Jézus. És e meghasonlás akár egymástól, bár ártatlanul eltérő nézet-külömbőség, akár vétkeken ápol külön érdek, akár az ennél nem igen menthetőbb közönyösség által fészkelje be magát a családba, megtermi a keserü gyümölcsöt, mely aztán megmérgezi a legvirágzóbb család életét is. A legtöbb ház bukását ez okozta; mert ez úton nemcsak az anyagi állás

lesz ingadozóvá, de az erkölcsi szilárdság is rendületet kap. Régen, midőn Ábrahám és Lóth világba indultak, ebben állapotok meg: ha te napkelet felé méssz, én napnyugotra megyek. És ma ki győzné felszámítani a házakat, melyeknek ajtaja felibe e mondat illesztethetnék?! — Férj és feleség nem egy úton járnak, a magzatok nem rendelik alá magokat a szülői akaratnak, s van tán minden egyéb a háznál, csak egyetértés, öszvetartás nincs; s ha nem látszik is kívülről a zavar, nincs megelegetés, nincs életkedv a háznál; minden szegletben egy-egy bálvány, minden szivben egy-egy titkolt érzés, s minden pillanatban félni lehet, hogy a benn elharapozott tűz lángba borítja az egészet, s az egyénileg eléggé szilárd jellemek is ez úton egymást kölcsönösen felemészti. A hány személy, annyi párt, annyi érdek ott, s ezek együtt mindig táborban; és ha tán egy ideig a miveltség, csend-szeretés s nyomokon a resignatio erénye akadályozza is a veszélyt: bizony bizony mondom, annak a háznak meg vannak számlálva napjai.

Ritka eset, hogy a házassággal egy kis ferdeség ne férkezzék férj és nő közé. A korábbi élet- nevelés- életkorsors-külömbőség s véralkat eredeti színezete megmarad, rendszerint az egész életre, s hát még a csalódás a nagyított remények nyomán, s az igen soká halasztott kiábrándulás hányszor nem ad ellenkező irányt a felek lelkének már a menyegzői mámor után, melyek aztán mint a közép pontról kiinduló sugárok, egymással soha sem érintkeznek többé?! Előbb egy kis közöny jelentkezik, majd hidegség, később életunalom, aztán egymást-kerülés, végre az elszakadás. És ez elszakadás inkább csak a lélekben fejlik ki; a kenyér legyen közös, de az élvkeresés külön-külön, s aztán akár hányszor mondhatják el a család tagjai egymásnak: A ki velem egy táliba márt, elárul engemet. Mikor ily hidegséggel egymást kerülő családot látunk, kik, mint a gúnyköltő mondja, sem együtt sem egymás nélkül nem él-

hetnek, mindig eszünkbe juthat az est-alkony szürkülete: lement napja, s mégis nappalt akar mutatni, pedig közel az éj, közel a sötétség.

„Baromhoz, paraszthoz illik mindig egy járomban görzsedezni, egy barázdában botorkálni“ mondja a házi élet édedenéből magát számüzött divat-rab. Káromlást szóltál gyarló teremtés! hát a természet ártatlan emberét, az isteni törvények engedelmes barátját, akarod-e megzavarni boldogsága érzetében? hát az a járom nem könnyebb-e, mint a zár, melyet hideg illem szoritott ajkadra, hogy ne szólhass, ne panaszkodhass, hol fáj lelked?! látod-e, te a jóllakás miatt éhez, a függetlenség tett rabbá s a gazdagság szegénynyé. Ezek távolították el tőled a rokonérzetre hívott sziveket; és a végtelen ürt, melyet ezek eltávoztá hagyott hajlékodbán, csaló farizeusokkal kelle betöltened, s keserűen kell tapasztalnod, hogy illusio minden boldogságod, s csak jelmezod uri, a szinfalak közt rongy és kegyelem-kenyér vár reád.

A házi élet ege csak tisztán, csak fellegtelenül szép, s boldogsága minden idegen elem által megzavartatnék. Azon egy fedél alatt csak egy nemzet, egy hon, egy vallás, azon egy párt-szellem s egy érdek fér meg teljes egyetértésben; és csak egyik hiányozzék, tökéletes boldogság nincs. És én soha sem tartottam szeszélynek a Cato magaviseletét, midőn nővéreit Pompejus tól és fiától csak azért tagadta meg, mert nem voltak vele egy párton. Ha az Isten fiainak az emberek leányaival való összeházasodása közveszélyt vont maga után, nem csudálom; mert a családi életben a hajszálnak is van árnyéka. Egy csendes tóhoz hasonló ez, melynek halgatag sima felszínét a leggyengébb szellő fuvalma, s csak egy virág-szirom hullása is komor redőkbe sodorja; s mint ilyenek a legcsekélyebb meghasonlás feldulja nyúgalmát, s itt a kényeztetett gyarlóság könnyen általános romlottságot idéz elé.

Mondják, hogy az a szigorán fegyelmezett családélet, mely nálunk legfennebb a közép osztály sajátja, leélte ko-

rát; egy kis-ázsiai kényurkodás maradványa látszik rajta; a nyugoti műveltség pedig többecske jogot enged a család tagjainak. Ám legyen ázsiai maradvány, becsületére válik azon néposztálynak, mely azt a műveltség színes rozsdájától megtudta védeni. S ha igazat akarunk mondani: ez az osztály védte meg a nemzetiség ősi jellegét, s ha e jelleget kell oda cserélnünk, nem olesón jutunk a műveltséghez. A jog ellen nincs szó. Jogot minél többet; de függetlenkedést minél kevesebbet. S minél egyenlőbbek a jogok, annál több érdek, több ösztön az öszvetartásra. Közösön védeni a ház becsületét, vagyonát, nyugalját, hogy annak paizsa alatt védve legyen a miénk is — életbölcseségre mutat. Göthe mondja, hogy boldog a nemzet, melynek nincs historiája. És ez elvből indulva ki, boldognak mondhatjuk a családot is, melyről keveset tudunk, arról feltehetjük, hogy mindenek ékesen s jó rendben állanak, s tagjai egymást nem emésztik. Az a legjobb gép, melynek részei egymást nem őrlik, nem akadályozzák, az ilyen legkevesebb lármával végzi munkáját. Öszvetartás tehát minden áron, öszvetartás saját érdekünk s nyugaljunk árán is!!!

Szent Dávid midőn Goliáttal szemközt állott, e kérdést tevő: Mint lesz dolga annak az embernek, ki azt a szörnyet legyőzi? A családi élet terén garázdálkodó téveszméket, balfogalmakat legyőzött ember is joggal kérheti: mint lesz dolga annak, ki annyit túrt, törekedett és áldozott családjá becsületéért? s én felelni fogok beszédem

Utolsó részében.

Beszédem kezdetén mondtam, hogy a családi élet maga magának jutalom, s e szómat nem húzom vissza. Két viszony jó tekintetbe minden családban: férj és nő, szülék és magzatok közt, s boldogságuk jutalma egymásban van. Két ragyogó csillag jeleli tehát a családélet keresett édenét

1. Hűség férj és nő között. „Szeretet bére a szeretetnek“ mondja a költő. „Hűség a hűségnek“ sohajtja utána minden szív. Hűség a családi életnek őrző angyala. Mondják, hogy enyelgő lepkeként tündérkedik az s legtöbb családban nincs megállapodása; de megbántanók e hittel a házassági élet szentségét, mely isteni védelem alá helyezte szívünk ártatlan ömlengését, és ha néha tévedés kerül elé, okát legtöbbször a háztartás vétkes irányában találjuk meg; míg ellenben az erény, munkásság s öszvetartás alapján nyugvó család, templomi szentségben őrzi a hűség örök törvényét.

A társadalmi élet különböző rétegeiben a jóllét, kényelem s miveltség fokozataihoz képest egymástól eltérők a nézetek a hűségről is. S míg az egyik életkérdésnek veszi azt, meglehet a másik örömet megbocsát magának s tán társának is egy kis lengeséget, egy kis közönyt, s elégnék tartja gyöngédséggel, lovagias bánással fedezni a botlásokat. Innen van, hogy némely háznál férj és nő úgy vannak egymás ellenében, mint folyóvíz mellett ingadozó növény: eljő a csapodár hullám, egy hideg hab-csók-érintés szerzi a rövid fryget, a hullám elsiet, a növény körül új hullám örvénylik, ísmét megújul az egykedvű érintkezés, hideg ez is mint az előbbi, s egy új hab-csók után panasztalan elválás, mint volt örömtelen az együttlét. Ennek ellenében a másik inkább halált kíván mint e vétkes közönyt — s ezért szilárd jellemet vár egymástól, mint Amphion, kinek Neptun egy félig hal-leányt ajándékozván, esenge az istenségnek: „Uram! ha teheted, tedd, hogy vagy egészen leány vagy egészen hal legyen, hogy bizhassam hozzá.“ Így történik, hogy az egyik hideg egykedvűséggel mondja társáról: ez a nép, szájával közelit hozzám, de szive távol van tőlem. S a másik saját hűségére hivatkozva, félve gondol társa hűtlenségére Jóbbal: Ha az én lelkem más feleségének szerelmére hajlott, örüljön az én

feleségem másnak. Oh iszonyu vétek volna az!
Jób. 31, 10.

Vétket és büntetést lát itt a pátriárka az indokolt hűtlenségben is; s ennek már kinzó előérzete büntető ostora az emberi nemnek; s bizalom nyugalom csak ott létezhet, hol hűség van. Nem a divatvilág szeszélye ítél e kényes viszony felett, hanem a magános falak közt sötétkedő Areopagusz, melyben önzéstelen lelkiismeret védi a sziv eredeti jogait. Ne mondja senki: „igen primitív, igen antik gondolkodás ez“; mert ezen kívül boldogság nincs. Hűtlen kézből a kenyér nem táplál, a virágnak csak tövise van s a gyógyszerbe méreg van keverve. A csalódott kebelből felkölt sohajtságok, melyek közt annyi házaspár számítja unalmas napjait, meggyőző erősségek, hogy az életet elhazudni nem lehet, s mit embernek birni nem adatott, hiában kívánjuk tőle. Az egymás vakításában gyönyörködő felek pedig ne felejtsek, hogy a vakká tett Sámson magára rázta a házat s magával együtt a benlevőket is annak romjai alá temette.

Önként tolakodik itt előtérbe kérdésül: a nem viszonzott hűség tehet-e boldoggá valakit? Nem ismeri a sziv örvényeit, ki azt hiszi, hogy csak az boldog, ki szerettetik. Boldog csak az, ki szeret. Hozza bár lábunk elé hódolatát, szerelmét, áldozatát az, kit nem szeretünk, nem kell az a hódolat, szerelem, sem áldozat, s elfogadva sem tenne boldoggá, s kérdésen kívül Leánder nem boldogabb, midőn viszonzott szivhullámait a tenger viharzó habjai temetik el, mint Sapho, midőn a hideg Phao nért merül Leukadia örvényébe. A mint a keserűen édes ámulat megszűnik, egy szép délibáb enyészik el a szerelem rónáin, hanyatlík velek a boldogság túlvilági ihletettsége, s az élet legsebbe költészete elnémult.

Oh de szeretni s nem szerettetni; hű lenni s e Őrága áldozat tömjénét érzéketlen bálványra vesztegetni; hinni és csalódní; mégis hinni s mégis csalódní: birhatja-e emberi

szív?! Platon mondá Aristotelesre czélozva: „Nem lehet, hogy az engem ne szeressen, a kit én annyira szeretek“; s Pygmalion karjai között a márvány is életre gyúladt; mert hű esengéssel ragaszkodott ahhoz. Győzd meg jóval a gonoszt, szeressed azt, a ki téged gyűlöl—az evangélium szavai. Ne csüggedj társad hűtlenségéért hű élettárs! boldog vagy ha szeretsz tántorithatlanul. Ez önérzet kit nem boldogít?! megjő a hódolat részedre is, megtér társad hűségéd varázsára. Boldog voltál mig csak magad szerettél, boldogabb léssz, midőn ki nem fáradt lelki erőd körödbe vonta kedves hitszegődet. Ketten lesztek boldogok, a kölcsönös hűség teszen boldogokká, és e boldogságot fokozza aztán

2. A magzatok szerencséje. A legnagyobb érdek a családban a magzatok sorsa képezi. A legtöbb gondot, figyelmet ez igényli. A szülők jól-rosszul már csak elmúlnak, de oh mily szánandó, mily szegény állapotban hagyják itt bujdosásuk földét, s indulnak el számadásra Isten eleibe, ha bár annyi öntudatot nem vihetnek magokkal, hogy pírulás nélkül mondhassák el: a kik nekem voltak adva, nem veszték el. De úgy tetszik, jégkéz illette húzódt el szívem felett. Érzem, hogy szomorú mezőbe jutottam — a csalódások országába, kietlen Saharába, innen és túl útvesztések panasza hallik, s a nyugtató oázok elérhetetlen távolban léteznek. Mindenfelől panasz. A paradicsom szüz földén előmlött ártatlan vér boszut kér az első testvérré. Noe rabszolgává átkozza fiát, mert csufolódott vele; Ésau fenyegeti Jákóbot, mert megcsalta, kijátszotta első-szülöttségi jogából; Dávidot űzi fia a királyi székért; Éli pap elveszti az Isten kegyelmét, mert fiai gazemberek; s egy lélekrázó tompa hang jó szemközt a holtak országa felől is: mint az árnyék úgy jár az ember a földön, hiába szorgalmatoskodik; rakásra gyűjt, de nem tudja, ki éli el azokat. Zsolt. 39, 7. Szerencsétlen szülők! kiknek lelkében ez igék sajtó sebeket érintének, nincs

szóm vigasztalástokra, nincs egyebem, mint könyörgök éret-
tetek.

Több hiúság vagy nemes önfentartás ösztöne-e az in-
dok, nem vitatom, elég az, hogy a szülők csak magzataik-
ban hiszik élhetni. Innen a készség érettök feláldozni mago-
kat. Éheznek, hogy azok jól lakhassanak, nyugtalankodnak,
hogy azok nyughassanak, s esztelenkedésig üzik magokat, hogy
azok bölcsekké legyenek, és a reménynek csak egy mosolygó
sugára is, mely a szép jövőnek előkövete, égi boldogságot
ád a nehéz gondok jutalmául. Hát még a megvalósítás órája?
midőn örömmel arathatjuk, a mit könnyűhullatás-
sal vetettünk, s házunknak, nevünknek, anyaszentegyhá-
zunknak, nemzetünknek és honunknak fényt, erőt és dicső-
séget hagyhatunk benne örökségül?! Van-e, lehet-e ennél
szebb pillanata az örökkévalóságnak is!? Méltán nehéz fe-
lelet nyomja azért azokat, kik tán pillanatnyi örömet ke-
resve, eltévesztik szem elől, hogy a magzatok nemcsak a csa-
ládi háznak, de az emberiségnek is öröksége, s azokból di-
vatbábokat, élhetetlen páriákat nevelnek, s hagynak a világ
nyakára hordozhatatlan korcs-nemzedéket, kiknek kezén el-
vesz vallás, nemzet és haza, s magok is mint a letűnt csa-
ládi érdem árnyékai lézengnek át az élet siralmassá vált
pályáján.

Sok keserű pillanatot okoz e téren egy rögeszme: az
úrkodás makacs divata. Nemcsak a felsőbb köröket hódította ez
meg, hanem lehajol a kunyhóig, s kiszemelt áldozatát felemeli
saját földéről, hogy azt mint Herkules Antenort, meg-
fojthassa. Így lettek nem egyszer koldusokká gazdag ősök uno-
kái is, s dolyfős atyák maradéki zörgettek kegyelemért azok-
nak ajtaján, kiket amazok megvetettek volt. A nemzetek tör-
ténében ez elkorcsosulás útján kerültek elé a Lykurgok
nyomán az áruló Pausaniások, az önmegtágadó Aemili-
usok helyébe a fajtalan Antoniusok és Don Juanok.
E sötét képek mellett megdicsőülve emel fel titeket a csa-

ládélet apotheosise szerencsés szülők! Igaz, itt is játszik a sors szeszélye a halandók törekedésével, s mint Brutusz mondá: Az erény is árnyékká változik; de adjatok csak a kétes útra magzataitoknak erényt, munkaszeretést, öszvetartó szilárd indulatot: biztosítottatok magatoknak a családi öremet, legalább az önfeláldozás nemes öntudatát. Ezek lesznek nekik Theseussok s Ariadnéjok, kik megmentsék az ifju-faló Minotaurusnak — a világnak, a korszellemnek — ezer titku tévelyéből. Örülni fogtok az ő életöknek, s ők lesznek a ti kincsetek, ők lesznek egykor sirhalmatok felett boldogságtoknak s dicsőségteknek emlékei nemzedékről nemzedékre, s béke-jelvények, mint annyi olajvesszők, melyek tanuskodjanak, hogy a világ békét kötött az emberekkel, s nem hagyja jutalmazatlan a szülői gondokat, de visszafizeti azokat a háladatos maradék keze által. S ha különben sok szép álmuk enyészik is el nyom nélkül, s nem hozza is a világ előnkbe mindég kiérdemlett hódolatát, legalább maga magának jutalom az ildommal vezetett családi élet, és így s csak így áldatik meg a férfiu, a ki féli a z Urat. Ámen.

Koronka Antal,
torozkói pap és esperes.

IV.

A magzatok nevelésiről.

Atyák, neveljétek a ti magzatitokat a tudományban, és az Ur beszédének intésében!
Ephes. 6, 4.

Van-e a szülőknek méltóbb büszkeségek, drágább kincsek gyermekeiknél? Avagy nem ezekről a kincseikről szokták-e mondani, hogy azokat a világ kincsiért nem adnák?! Vannak-e a haza s az emberiség szebb jövőjének biztosabb zálogai, mint a jó reményű gyermekek? Nincsenek, nem is lehetnek. Őket adta a szeretet Istene szülőknek a végre, hogy azoknak valódi örömei, és a szükség beálltával hű gyámolai legyenek. Ők vannak a világ igazgatójától arra hivatva, hogy a nagy munkát, a melyből az öregek már kifáradtak, s a melyet a meglett koruk idövel csak reájok hagynak, tovább folytassák, javítsák és tökéletesítsék. Nekik kelletik majd hatni, alkotni és gyarapítani, hogy a haza fényre derüljön, hogy a siralom völgyének nevezett föld a mennyország előcsarnokához mindinkább hasonló legyen. S oh pedig ez, bárha nehéz, de dicső, sőt multhatatlan kötelesség. Multhatatlan; mert vajmi sok szenyfoltot, vajmi sok fekélyt...kenytelen még látni a nemes lelkü és józan eszü ember a föld arczatán; vajmi sok fattyunövést az emberiség boldogságának életfáján! Multhatatlan; mert oh be sok restség van ott, a hol — a költővel szólva — egyszer tenni is kellene már valamit;...be sok önzés, a mit közhasznu áldozatnak; be sok vakság, a mit éles belátásnak; be sok hamisság, a mit igazságnak; be sok